

I 2020 udgjorde de offentlige udgifter omkring 50 procent af BNP i Danmark eller cirka 932 milliarder kroner. Det er det 5.-højeste blandt 37 OECD-lande (samarbejdsorganisation for udviklede vestlige lande, der primært beskæftiger sig med at indsamle og sammenligne data og lave politik-anbefalinger til medlemsstaterne).

Finanspolitik føres altså af regeringen og betyder ændringer i de offentlige indtægter og udgifter.

Indtægterne udgøres af

- skat fra personer og selskaber
- arbejdsmarkedsbidrag
- afgifter på forbrug (moms og punktafgifter som eksempelvis cigaretter og alkohol).

Udgifterne er

- **offentligt forbrug**, eksempelvis hospitalsoperationer, daginstitutionspladser, uddannelse, forsvar og politi
- **sociale indkomstoverførsler** som pensioner, børnepenge, dagpenge og kontanthjælp
- **offentlige investeringer**, eksempelvis vej anlæg, broer, bygning af skoler, hospitaler og idrætshaller
- **rentebetalinger** af eventuel statslig gæld.

Figur 4.3
Finanspolitikens virkemidler

Midler		Ekspansiv finanspolitik	Kontraktiv finanspolitik
Offentlige indtægter	Skat, moms, afgifter	sænkes	øges
Offentlige udgifter	Offentligt forbrug	øges	begrænses
	Offentlige investeringer	øges	begrænses

Kilde: Bo Isaksen og Dennis Lunding Nielsen.

Finanspolitik kan således enten bruges til at stimulere økonomien gennem ekspansiv og/eller **lempelig** finanspolitik eller til at begrænse den økonomiske aktivitet via kontraktiv og/eller **stram** finanspolitik. Se figur 4.3.

Det offentlige budget eller statskassen er en balance mellem det offentlige indtægter og udgifter. Hvis indtægterne er større end udgifterne, så vil der være overskud på statens budget, omvendt hvis udgifterne er større end indtægterne, så fører det til underskud på statens budget. For at dække eventuelle underskud låner staten penge af blandt andet store investeringsforeninger, banker og pensionskasser, og det sker ved, at staten sælger **statsobligationer** med en fast rente.

Når regeringen griber ind i økonomien, kaldes det for **aktiv finanspolitik**. Virkningen kan være synlig allerede efter få måneder. For bedre at forstå, hvordan aktiv finanspolitik fungerer, så forestil dig, at du kaster en stor sten ud i en sø. Når stenen rammer, vil der komme ringe i vandet. De første ringe er meget tydelige på vandoverfladen, men jo længere ringene bevæger sig ud, desto tyndere og mere utydelige bliver de. Sådan er det faktisk lidt med aktiv finanspolitik. For eksempel hvis staten investerer i et stort projekt, som en fast forbindelse fra Sjælland til Tyskland (Femernbro),

Hvad er en statsobligation, og hvad er en aktie?

En statsobligation er et gældsbevis, der udstedes af staten, hvor man som køber låner penge til staten. Som modydelse får man en fast årlig rente i obligationens løbetid på eksempelvis ét, fem eller ti år. Når obligationen udløber, får man hele beløbet tilbage.

Renten kan eksempelvis være på 2 procent eller endog negativ. Staten sælger statsobligationer, når de vil finansiere deres underskud på de offentlige budgetter. Køber af statsobligationer er typisk danske kreditforeninger, forsikrings- og pensionselskaber, men også udenlandske investorer.

En aktie er et ejerbevis på en andel af et selskab. Når man køber en aktie, ejer man altså en lille del af selskabet. Aktier handles på en børs, hvor udbud og efterspørgsel bestemmer prisen (kursen) på aktien. De fleste selskaber udbetaler en del af det årlige overskud som udbytte til aktionærerne.

så vil staten aktivt putte mange penge ind i broprojektet (kaste sten). En af de første effekter af det (tydelige ringe i vandoverfladen) vil være, at der skal ansættes ingeniører, arkitekter og håndværkere, som skal tegne, designe og bygge broen, men der skal også indkøbes materialer, som dels skal produceres, dels skal transporteres derhen, hvor broen skal bygges osv.

Alt dette vil have tydelig effekt på den samlede produktion i den danske samfundsøkonomi. På et tidspunkt vil effekterne af statens aktive investering (ringene i vandet, der opstod, efter at stenen ramte vandoverfladen) dog blive mindre og mindre for til sidst helt at svinde bort (til vandoverfladen igen er helt blank).

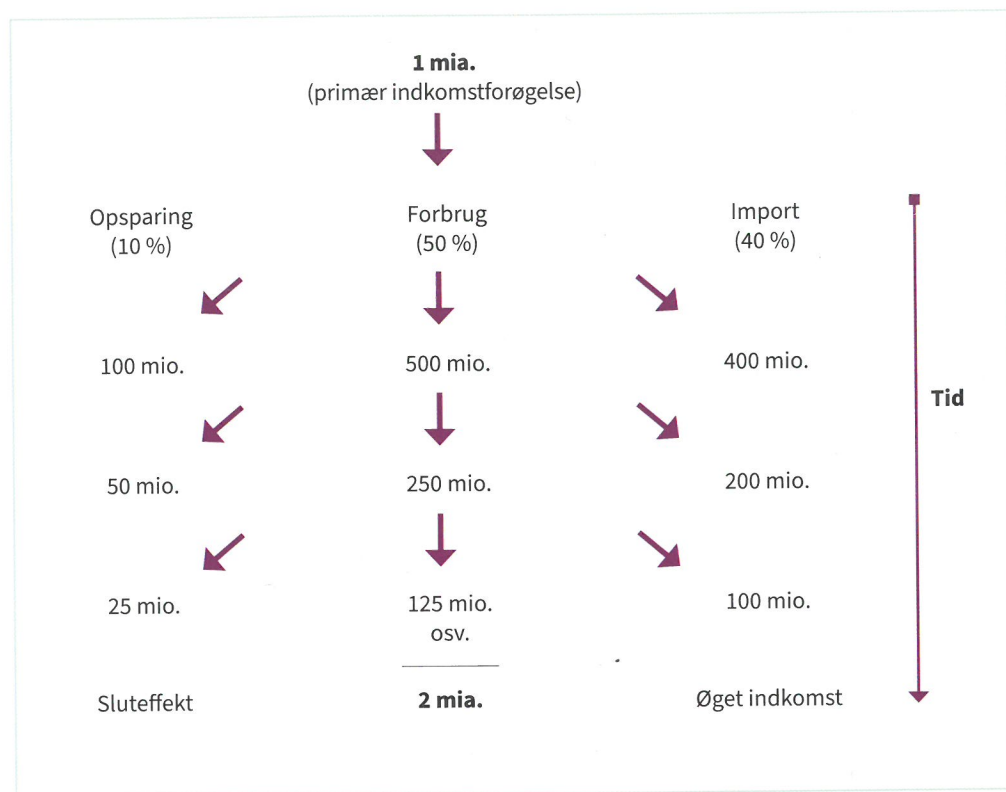
En aktiv finanspolitik kan derfor fungere som en form for stød til samfundsøkonomien, fordi den kan igangsætte en række processer, som får den samlede produktion til at stige. Anvender vi her det økonomiske kredsløb (figur 2.5), så ville det kunne betyde, at folk, der er arbejdsløse, vil få en mulighed for at komme i arbejde, det ville

igen øge disse menneskers muligheder for at forbruge, hvilket betyder større efterspørgsel, som fører til øget produktion, der igen fører til flere i beskæftigelse osv.

Når staten fører en aktiv finanspolitik, så søger den at opnå den såkaldte **multiplikatoreffekt**, der betyder, at statens investeringer vil fordele sig ud i samfundsøkonomien og samlet set øge den økonomiske aktivitet. Jo større investering eller offentligt forbrug, desto større vil den endelige multiplikatoreffekt blive.

Staten ved dog godt, at ikke alle de penge, som den enten investerer eller forbruger, vil have lige stor effekt, og man forsøger derfor at tage økonomisk højde for dette ved at sige, at i beregningen af multiplikatoreffekten skal man være opmærksom på, at det kun er noget af investeringen, som vil gå direkte til forbrug og dermed øge den samlede økonomiske aktivitet. Noget vil nemlig samtidig blive brugt til øget *opsparing*, og noget vil gå til øget *import*. Hverken opsparing eller import vil øge den samlede økonomiske aktivitet. Det er kun

Figur 4.4
Multiplikatorvirkningen

det direkte forbrug, der vil. Jo mere der anvendes til forbrug i forhold til opsparing og import, desto større vil den endelige multiplikatoreffekt blive.

I figur 4.4 fremgår det, at en primær indkomstforøgelse på 1 milliard kroner bliver til 2 milliarder kroner i sluteffekt. Undervejs er der forskellige afløb til opsparing og import af varer.

4.2 De automatiske stabilisatorer

Ligesom der kan føres aktiv finanspolitik, så kan finanspolitikken også være passiv. Dvs. en finanspolitik, hvor regeringen ikke griber aktivt ind i samfundsøkonomien. En måde at forstå

den passive finanspolitik på er ved at kigge på de såkaldte **automatiske stabilisatorer**. Den danske samfundsøkonomi fungerer på den måde, at hvis ledigheden stiger og flere bliver arbejdsløse, så vil der automatisk ske det, at statens udbetaling af dagpenge og kontanthjælp forøges.

Stigningen i udbetalingerne sker automatisk, fordi man politisk har bestemt, at borgere i Danmark skal have udbetalt indkomstoverførsler (dagpenge eller kontanthjælp) i tilfælde af eksempelvis arbejdsløshed. I perioder, hvor nedgangs- eller lavkonjunkturer slår igennem i samfundsøkonomien, vil regeringen i Danmark ikke med det samme få brug for at lave aktive ekspansive finanspolitiske indgreb for at stimu-

lere efterspørgslen i økonomien, eftersom de automatiske stabilisatorer vil gå ind og mildne effekterne af både en nedgangs- og lavkonjunktur.

I lande som Danmark, hvor den offentlige sektor fylder meget i forhold til det samlede BNP, vil de automatiske stabilisatorer således være en indirekte og passiv finanspolitisk lempelse i forbindelse med eksempelvis en økonomisk krise. De automatiske stabilisatorer vil betyde, at statens udgifter til overførselsindkomster stiger, ligesom statens indtægter (skat) vil falde.

Hvis beskæftigelsen omvendt stiger, og flere ledige kommer i arbejde, vil der være færre ledige til at modtage overførselsindkomster, og flere vil være i arbejde og betale skat. Således har de automatiske stabilisatorer ført til en automatisk kontraktiv finanspolitik. De automatiske stabilisatorer er på den måde et udtryk for, at de offentlige finanser holder hånden under husholdningernes købekraft i en lavkonjunktur i form af højere indkomstoverførsler og lavere skatteindtægter. Det modsatte sker i en højkonjunktur.

Kritikken af den aktive finanspolitik går på, at det er vanskeligt at beregne konsekvenserne af den førte finanspolitik eller at lave en såkaldt "fine tuning" af samfundsøkonomien. Måske kommer man til at stimulere for meget og får økonomien til at overophede, måske stimulerer man for lidt med en høj ledighed til følge. Erfaringer viser, at ændringer i det offentlige forbrug har større finanspolitisk effekt, end hvis de offentlige indtægter ændres for eksempel ved nedsættelse af skatten. Forklaringen er, at alle de offentlige udgifter går til yderligere forbrug, mens en nedsættelse af indkomstskatten kun delvist vil føre til øget forbrug (forbrugskvoten er forholdet mellem forbrug og opsparing), da en del af skattelettelserne vil blive sparet op (opsparingskvoten er forholdet mellem opsparing og forbrug).

4.3 Pengepolitik

Pengepolitik føres af Nationalbanken med to midler: rente og pengemængde. Rente er prisen på at låne penge. Hvis renten er positiv, skal man betale for at låne penge, og hvis den er negativ (det er den sjældent), modtager man penge for at låne. Målet med pengepolitik er at påvirke omfanget af nye investeringer i produktionen og dermed den økonomiske aktivitet.

Hvis renten er høj, typisk mere end 2 procent, vil både erhvervsliv og husholdningerne tøve med nye investeringer, fordi det bliver dyrere at låne penge til nybyggeri, maskiner, køb af bolig eller bil m.m. Det vil begrænse investeringerne og dermed på lidt længere sigt efterspørgslen. Når nationalbanken forhøjer renten (også kaldet diskontoen: den rente, de almindelige banker skal betale for at låne af Nationalbanken), kaldes det **kontraktiv pengepolitik**. Omvendt når renten sættes ned, vil virksomheder og husholdninger kunne låne billigere, hvilket vil føre til yderligere investeringer i fabrikker, maskiner, private ejerboliger osv. Denne politik kaldes **ekspansiv pengepolitik**. Ligesom finanspolitik virker pengepolitik, i hvert fald i teorien, på kort sigt.

Hvad er pengemængde?

Pengemængde udgøres dels af kontanter, fysiske sedler og mønter (5 procent), dels af de digitale penge (95 procent). Kontanter laves af Nationalbanken. Mængden af de digitale penge er vokset eksplosivt og er i dag langt de vigtigste. Digitale penge er de penge, der står på konti i bankerne. Når bankerne udsteder lån, laver de digitale penge.